

Конституційного Суду України до Кабінету Міністрів та Верховної Ради при складанні проекту державного бюджету України на кожний наступний рік.

Рішення і висновки Конституційного Суду України разом з окремою думкою суддів Конституційного Суду України публікуються у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України. Конституційний Суд України відкриває провадження при виявленні обставин по справі, які є предметом його розгляду і приймає рішення про відповідність законів та інших правових актів Конституції України.

Література

1. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16.10.1996 № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – Ст. 2-6.
3. Організація судових та правоохоронних органів: підручник для студентів юрид. спеціальностей вищих навч. закладів / За ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сібільової, О. М. Толочка. – Харків: Право, 2000. – 272 с.

Удк 101+340.12

Терехова Л. В., к. філос. н.,

Інститут кримінально-виконавчої служби, м. Київ, Україна

ЗНАЧЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА В СУЧАСНІЙ ЮРИДИЧНІЙ ПРАКТИЦІ

Навіщо праву філософія? Це цілком логічне питання зазвичай постає в людини, коли вона чує словосполучення «філософія права».

Кожна наука має свій визначений предмет і сприймає його як даність, не оспоруєчи й не обґрунтовуючи заново. У будь-якої науки вистачає інших проблем, крім того, щоб сумніватися у власних засадах. За неї це завжди може зробити й робила філософія, пропонуючи інструментарій для будь-якої науки. Але необхідність у ній не відпадає, коли наука здобуває самостійність.

Філософія вчить нас, як правильно думати (теоретична філософія) та як правильно діяти (практична філософія). Філософія права у цьому сенсі – практична філософія, яка має своїм предметом раціональні підстави й цілі людських дій. Головне питання практичної філософії: «Що я повинен робити?», – може бути сформульованим по-різному залежно від контексту (що таке обов’язок?, яким має бути справедливе суспільство? та ін.) [1, с. 5]. Проблема покарання – важлива тема для практичної філософії, оскільки внутрішньо вона присутня в кожній із варіацій цього питання. Застосування

філософського аналізу до даностей правової науки дозволяє виявити цікаві питання.

Покарання – захід примусу? Чому ми маємо терпіти примус? Чому робимо його нормою права? Тим більше чому держава має тиснути примусом на своїх громадян? Важко собі уявити, щоб суддя або прокурор у залі суду раптом перервали засідання, щоб поміркувати над цими питаннями. Навіщо людям держава, якщо від природи вони вільні істоти. Чому їм дозволяти чинити на себе тиск? А тому, кажуть філософи-просвітники, що вони вільні, але беззахисні. Людина людині – вовк, – був переконаний англієць Томас Гоббс. Царство абсолютної свободи – це абсолютна сваволя. Ні про що не можна домовитися, бо немає жодних гарантій, що ви доживете до вечора. Можна відмовитися від часточки свободи, пожертвувати нею, але нехай хтось захищає, гарантує наше право на життя – цей хтось – держава. Це і є суспільний договір – ми погоджуємося жити разом, терпіти певні обмеження взамін того, що наші права (природні права) мають хоч якусь гарантію. Цей договір має наслідки – якщо його порушують – настає примус. Держава карає порушника контракту.

Держава має на меті не тільки кару, а й виправлення злочинця. Це надзвичайно важлива теза, яка народилася також тільки в XVIII ст.

Злочинець – це не просто втрачена людина, він чомусь таким став. Давайте зрозуміємо чому й допоможемо йому змінитися. Оце була справжня світоглядна революція. До цього той, хто вважався винним у злочині, просто усувався з суспільства або функціонально (у в'язницю), або фізично.

У надзвичайно цікавій роботі Мішеля Фуко «Наглядати й карати», з якої всі розпочинають знайомство з темою покарання, вказано точні роки, коли в Європі й Америці стверджується ідея виправного характеру покарання, бо в ці ж роки зникають публічні страти (приблизно з 1769 (Росія) до 1791 (Франція), формулюються чіткі кодекси загальних єдиних правил судочинства. До цього часу покарання було «випиханням» усіх незручних людей (злочинців і безумців за межі поля зору – прибрати і наче їх нема), орієнтованим на репресії стосовно тіла. Публічна страта могла перетворюватися мало не на спектакль, коли злочинця знищували саме так, які він убив. До цього часу тортури й надлишок насильства вважали величчю правосуддя, публічну страту – тріумфом закону.

Проте знайшлися мислителі, які наважилися заявити, що це не правосуддя, а кровожерливість, тріумф жорстокості, а не справедливості. Жорстокість держави породжує жорстокість суспільства й зовсім не сприяє зниженню насильства (Чезаре Беккарія). Карати треба не тіло, а душу. Таке

покарання матиме вплив, на відміну від тілесного, єдиним видимим наслідком якого є каліцтво. Покарання не має бути жорстоким, воно має бути відповідним і справедливим. Але що є справедливість? І яке покарання буде пропорційним за злочини? Кримінальний кодекс має відповіді, й безсумнівно, вони туди не потрапили б необґрунтованими. Але також є й сумніви. От цими сумнівами займається філософія покарання.

Що таке покарання? Чи слід вважати покаранням поміщення особи у в'язницю, якщо вона бажає цього більше, ніж перебувати на волі? Чи можна вважати покаранням смертний вирок особі, яка бажає померти? Із якої точки зору слід вирішувати це питання? Кого ми можемо карати? Можемо ми, зокрема, карати тварин, як це було у Середньовічній Франції? Чи можна карати розумово неповноцінних осіб? Дітей? [3, с. 3].

Важливою проблемою філософії покарання є прояснення стосунку між покаранням і відповідальністю: чи буде він однаковим як у причинно-наслідковому, так і в моральному смислах. З'ясування проблеми вибору – чи мала його людина, яка вчинила злочин, – вагома частина правосуддя, так само як і філософії права.

До сфери філософії покарання належить також прояснення підстав кримінального права, того, чи може наступити кримінальна відповідальність без вини?

Філософія покарання оперує як категоріями справедливого / несправедливого, так і категоріями морального / аморального. Наприклад, до кола питань, які її цікавлять, належить питання про те, чи може бути призначення покарання морально виправданим, так само як і те, чи може воно бути морально необхідним, питання того, чи є певні моральні кордони на вид і міру покарання, які можуть бути застосовані, не зважаючи на серйозність злочину.

Ентоні Дафф, сучасний класик філософії покарання, вважає, що покарання потребує обґрунтування й виправдання саме тому, що в моральному смислі воно «проблемне», оскільки передбачає здійснення над іншими людьми дій, які, якщо не позначені як покарання, є однозначно аморальними [2]. У повсякденному житті не прийнято зачиняти людей на замок або відбирати у них гроші – це аморально. Але держава може ув'язнити або оштрафувати злочинців, деякі держави досі практикують смертну кару – «яке виправдання слід знайти для наскільки жорстокої практики» [2]. Чи можемо ми забрати життя в якості акту покарання? Чи можемо ми застосувати тортури, жорстоке або принизливе ставлення? Чи відрізняється виправдання (обґрунтування) інституту покарання від виправдання (обґрунтування) окремого акту покарання, як вважають деякі науковці?

Філософія покарання прагне пояснити, яким чином покарання має «бути відповідним» злочину, знайти підстави визначення того, який вид, і який обсяг покарання належить застосувати, пояснити, чи має замах на злочин каратися так само, як і вчинений злочин, або меншою мірою, відповідно – який тип дії може бути визначений як замах на злочин, виявити роль прощення і милосердя в процесі покарання [3, с. 3].

Ентоні Дафф застерігає, що із дискусій про виправдання покарання легко можна потрапити в полон ілюзії про необхідність деякої унітарної теорії, яка обґрунтує практику покарання на основі єдиної цінності або суми суперечливих цінностей. Дафф бачить найбільш серйозне завдання філософії не у «виправданні» системи покарання, а в прагненні піддавати потужний каральний апарат держави постійним нормативному контролю та критиці, шляхом формування цінностей, на основі яких можна було б судити про ефективність цього апарату, і переосмислення його поняттєвої бази.

Література

1. Баумейстер А. Філософія права: навч. посіб. / Андрій Баумейстер. – Вінниця: О. Власюк, 2007 – 224 с.
2. Дафф Э. Размышления о наказании / Энтони Дафф, Дэвид Гарланд // Индекс / Досье на цензуру – 2003. – № 18 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.index.org.ru/journal/18/18-daffgar.html>.
3. Anthony Duff and the Philosophy of Punishment / Crime. Punishment, and Responsibility: The Jurisprudence of Anthony Duff / [Edited by Rowan Cruft, Matthew H. Kramer, and Mark R. Reiff]. – New York, 2011. – 408 p.

УДК 340.15 (53)

Тюріна О. В., к.ю.н., доцент,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРІВНЯЛЬНОГО ПРАВОВИЗНАВСТВА ЯК НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Сучасний стан розвитку порівняльного правознавства характеризується підвищеною зацікавленістю з боку наукової та викладацької громадськості як вітчизняної, так і зарубіжної, відносно його власної ідентичності як юридичної науки, наукової спеціальності та навчальної дисципліни, що й обумовлює актуальність даних наукових тез, метою яких є з'ясування якостей та потенційно можливих напрямів розвитку порівняльного правознавства як навчальної дисципліни.

За понад двох століть свого існування порівняльне правознавство в рамках юридичної науки окрім виміру наукового метода, способу